

פרשת ויקהל-שקלים, כ"ה באדר"א תשע"ו

שבת מברכים חודש אדר"ב, המולד ליל ד' שעה 9 עם 31 דקות, ראש חודש בימים ה"ו.

גיליון מס' 151

שנה 3

שבת טיש

ויקראת לשבת ענג

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם (לה, א) - ראשי התבות כמנין 156, שהוא 6 פעמים שם הוי"ה, כי גם בששת ימי החל צריך האדם לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, ואז תעשה המלאכה מתוך ברכה. (נר תמיד)

ויקהל ראשי תבות ובימים השביעי יהיה לכם קדש, הקהילים לצוותם על השבת. (אור תורה)

ויקהל ראשי תבות ומשה קהלם למחרת יום הספורים, כדברי רש"י. (מגדנות)

ששת ימים תעשה מלאכה (לה, ב) - ראשי תבות שמים, לרמוז לדברי המשנה במסכת שבת יציאות השבת שמים שנה ארבע. ויש כאן רמז לדברי חז"ל שכל מזונותיו של אדם קצונים לו מתשרי עד תשרי, שכן תשרי ראשי תבות תורה, שבתות, ראשי חדשים, ימים טובים, וכל תבה מהם כפולה מהאות שבראשה, למד - הלמ"ד מנינה 30, והאותיות ימוד מספרן 60, פי שנים. שבת - ש"ן במספר קטן 3, והאותיות ב"ת הנותרות במספר קטן 6. ראש - רי"ש במספר קטן 2, והאותיות א"ש הנותרות הן 4 במספר קטן. וכן מועד - מ"ם מספרה 40, והאותיות וע"ד הנותרות מספרן 80. ללמד, שכל המוציא על כל אלו פרוטה יקבל שמים, וזהו יציאות השבת שמים שנה ארבע. (מחמדי שמים)

יש לאדם לחשב בשבת כאלו מלאכתו נעשית ולא יתרה בה בשבת, ורמז לזה בפסוק רבות מחשבות בלב איש שופי התבות שבת, אך ועצת ה' היא תקום. (מקום מקדש)

ויבאו כל-החכמים העשים את כל-מלאכת הקדש איש (לו, ד) - ראשי תבות אלו בגימטריה מנחה, כי בתפלת המנחה יש לאדם בטול מלאכה, שומנה געת המלאכה, ואז נכרת יראת ה' על האדם שמיניח חפציו ועוסק במלאכתו, ועל תפלה זו אמרו חז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליה לא נענה אלא בתפלת המנחה. (פתוחי חותם)

סביב נחשת (לה, כ) - נחשת אותיות תרי"ח, תן צדקה ואז יחיש ה' את האלקה. (אלף המגן)

ספורים בפרשה

ששת ימים תעשה מלאכה ובימים השביעי יהיה לכם קדש (לה, ב)

ה"חפץ חיים" נקלע פעם אל העיר צ'רניגוב, וכששמע שבמקום מתגורר יהודי אחד שבבעלותו בית חרשת המעסיק פועלים בשבת קדש, קראו אליו והפציר בו להפסיק את העבודה בשבת. החל בעל הבית להתנחם עמו, וטען שהוא מרויח בכל יום ארבעת אלפים רבל, וחבל לו על יום השבת שלא ירויח בה סכום כה גבוה. יסרו ה"חפץ חיים" על דבריו ואמר לו, שעלול הוא להפסיד את כל בית החרשת אם ימשיך לעבד בשבת, שכן שמירת השבת ביום השביעי משפיעה על ששת ימי המעשה, כפי שנאמר בפסוק זה. אם היום השביעי יהיה לכם קדש, אזי ששת ימים תעשה מלאכה ותראה ברכה בעמלך. לעג האיש לדבריו של ה"חפץ חיים", ואמר בלגלוג: "וכי בזכות פרוש זה על פסוק בתורה, ישבת בית החרשת שלי יממה שלמה מדי שבוע?" ויצא בקשיות ערף. לא עברו ימים ארבים, וברוסיה פרצה המהפכה הבולשביקית שהפילה את שלטון הצאר. פעלתם הראשונה היתה, החרמת כל הנכסים של עשירי המדינה, בהם בעל בית החרשת הלזה, שנמלט בקשי מידם ונותר בערים ובחסר-כל. הפיר האיש בענשו מן-השמים, ובמכתב ששגר אל ה"חפץ חיים" התנחם על דבריו ואמר: "רואה אני שדברך צדקו, ואכן יש בכוחו של פסוק בתורה להשפית את בית החששות שלי לגמרי, בכל ימות השבוע".

רבי יחזקיה חורי הראשון מג'רבא, היה נהנה מיגיע כפיו בעבודת הצורפות, אולם עשה מלאכתו עראי ותורתו קבע. למרות הזמן הקצר שהקדיש למלאכתו, היו כליו יפים בהרבה מצורף אחר שעבד בסמוך לו, למרות שהלה השקיע זמן רב פי כמה ממנו על פליו. תמה הצורף על-כך, ורבי יחזקיה אמר לו כי זוכה הוא לשפע גדול בזכות השבת, כי המקדיש את השבת לתורה במדה גדולה מימות החל ואף בהם עוסק בתורה בכל עת מצא, אזי יזכה לנאמר 'ששת ימים תעשה מלאכה', שתעשה מעצמה.

ולחשב מחשבת לעשות בזה ובכסף ובנחשת (לה, לב)

כנהוג בקהלות ישראל מקדם, היה השמש באפסא מסובב באשמרת הבקר בין בתי הקהלה, מקיש על חלונות הבתים ומעיר את הישנים לעבודת הבזרא. כשהיה השמש נוקש על דלתות ביתו של ה"אזהב ישראל", היה חש כי מתעוררת בקרבו אהבת ה' והסיק מזה, כי בנראה אין השמש אלא צדיק נסתר. נסה הרב לתהות על קנקנו, והשמש ספר בתמימות כי מסרת בידו מאביו ומאביו-אביו, שאף הם היו משמשים בתפקיד זה ומזרזים את הישנים להשכים לעבודת הבזרא, כי בשעת ההפאה שלש פעמים בפטיש, יש להזכיר את זכותם של אברהם יצחק ויעקב. ואכן, במדרש נדרש פסוק זה כך, זהב זה אברהם, כסף זה יצחק, נחשת זה יעקב, כי בשעה שהכו עושי המלאכה במשכן על הזהב, הכסף והנחשת, היו מזכירים זכות אבות.

ויכלא העם מהביא (לו, ו)

פעמים נאמרה תבת ויכלא בתורה, בראשונה במבול שנאמר ויכלא הגשם מדי-השמים, והשניה כאן. אמר על-כך רבי שמעון סופר מקרקא: "כך מנהגם של בני-אדם, שבאשר חשים הם בירידה פלשתי בשפע הפרנסה, מיד ויכלא העם מהביא, וחדלים הם ראשית מלתת צדקה..."

היה היה

קחו מאתכם תרומה לה'

מיקרירי ירושלים היה החסיד רבי חיים יוסף דוד וינברג, שכלם הפירוהו כר' יוס'ל וינברג ה'מכת' של שכונת בית ישראל. איש חסד מפלג היה ר' יוס'ל, בעל צדקה גדול ואיש אמונם של גדולי דורו. לפקחותו הנדירה יצאו מוניטין, ורבים היו מתיעצים עמו בכל צעד בחיים, כאשר עצותיו הגאונות שהיה מחלק לכל פונה היו שוות זהב. מילדותו כבר התבלט בפקחותו הגדולה, ובהיותו כבן שש לקחו אביו להבחן אצל הרידב"ז בצפת שנהנה מחריפותו ושנינותו. באמצע המבחן, כאשר לא ענה על שאלה אחת, בקש הרידב"ז להפסיק את המבחן והילד אמר לו: "עכשו אני אשאל את הרב שאלה. באיזה מקום בתפלה אי אפשר להמשיך בלי לעצור ולחשב מעט?" ובשהרב בקש ממנו לפרש חידתו אמר: "בשיר של יום, על-כרחך אתה מהרהר איזה יום היום..."

בתקופת המנדט הבריטי ששלט בארץ ישראל, כאשר הממשל הכביר את עלו על תושבי ירושלים, נחלץ ר' יוס'ל לטובת אחיו ובכשרונותיו הברוכים יחד עם פקחותו הנדירה, היה עומד לימין אביו ומושיעו משופטי נפשו. ספורים רבים ומפלאים מספרים עד היום על המצאותיו המהכמות ותכסיו המפתלים של ר' יוס'ל, עמם הצליח להציל סוחרים רבים מבני ירושלים שנתבעו בידי הממשל הבריטי. השופטים עמדו נגדו חסרי אונים, שכן ממחה היה מאין כמוהו בחקים המנדטוריים, והיה מנצל כל פרצה בחק לטובת אחיו. בנוסף לפעולותיו הרבות למען הכלל והפרט, היה ר' יוס'ל בעל צדקה מפלג שחלק בחייו סכומי כסף עצומים לצדקה. בהיותו מקרב לגדולי ירושלים ומתאבק בעפר וגליות, היה מעביר להם בקביעות סכומים גדולים כדי לחלקם לצדקה. אחד מהם, היה הדין הירושלמי הנודע רבי ישראל יצחק ריזמן, מחברי בית הדין של העדה החרדית בירושלים וראב"ד קהלות החסידים, שר' יוס'ל היה ממעריציו ושומעיו לקחו, וממשתתפי השעור הקבוע שלו בבית הכנסת קהל יראים, ואצלו ארע המעשה דלהלן.

ביום קיץ אחד, כאשר השמש הכתה במלא עזה על ראשי הבריות, הטלטל ר' יוס'ל בדרכים לצדק מסחרו, כאשר פניו מועדות לטבריה וממנה לעיר חיפה. הדרך באותם ימים נמשכה שעות ארוכות, תנאי התחבורה לא היו משפרים כמו בזמננו, וכאשר הגיע ר' יוס'ל אל העיר טבריה, היה עיר ומיתש ופלגי זעה נטפו מגופו. בקש ר' יוס'ל להתרענן מעט טרם ימשיך דרכו, ולכן פנה אל הכפרות, ימה של טבריה, בבקשו לטבל במימיה הצוננים ולהנפש קמעה מחם היום. והנה שד ושבר. בעת שביטלו באגם, חדרו מים אל מעמקי אגנו והחלו להציק לו קשות. לשון נסה ר' יוס'ל להוציא את המים מאגנו, ראשו החל לכאב ומרגע לרגע הלך הפאג ונבר. יסוריו היו ללא נשוא, אגניו צללו וכבדו, ור' יוס'ל הבין שאם לא ימהר לקבלת טפול רפואי הולם, עלול הוא חלילה לאבד את שמיעתו באגן בה חדרו המים. הפך ר' יוס'ל בדעתו לאן יפנה במצוקתו, והגיע למסקנה כי אין מנוס מאשר לשוב לירושלים ולפנות ללא דחוי אל הדוקטור ר' משה וולף, הרופא הנודע של ירושלים במשך שנות דור. ללא הסוס, פנה ר' יוס'ל במהירות אל הכביש הראשי של טבריה, עזר את המונית הראשונה שהזדמנה לפניו, ובקש מהנהג לקחתו אל בית הרפואה הנודע שערי צדק שברחוב רפ' בירושלים. הנהג הביט בו בלא מאמין, שכן מעולם לא הזמן לנסיעה מיחדת עד ירושלים, אולם ר' יוס'ל האץ בו לצאת לדרכו, ואף הבטיח לו תשר גבוה אם יאץ את הרקב כדי להגיע כמה שיותר מקדם אל הרופא, ויפה שעה אחת קדם.

כנשוא על כנפי נשרים דאה נהג המונית בדרך המובילה לירושלים, בשר' יוס'ל יושב כל העת ונאנק מלאכים עזים באגנו, ובלבו תפלה לרופא בלי-בשר ששיחיש את רפואתו ושמיעתו לא תפגם. שעות מספר לאחר מכן, כבר עמד ר' יוס'ל בשערי בית הרפואה ופניו מועדות אל חדרו של הרופא ד"ר וולף, אלא שבהגיעו לשם חשכו עיניו. תור ארוך של ממתנים השתרך ליד פתח חדרו של הרופא הגדול, רופאם של בני ירושלים, ור' יוס'ל הבין כי המתנה ארבה נכונה לו עד שהרופא יתפנה אליו. נטל ר' יוס'ל פתקה הקובעת את תורו בין המתנים, ויצא בינתיים לחלוקה של עיר כדי לכלכל את צעדיו, אולי יעלה בידו לנצל את הזמן היקר שלא יעבר עליו ללא מעש. אך יצא משערי בית הרפואה, והנה הוא פוגש את רבי ישראל יצחק ריזמן, שהיה עסוק באותה שעה בענין חשוב של צדקה והיה בדרך להתירים לשם כך כמה נדיב-יעם. פנה ר' יוס'ל אליו וספר לו בצער על מקרה הביש שארע לו בטבריה כאשר המים חדרו לאגנו, ועל התור הארוך שמשתרך אצל הרופא. "זקוק אני עתה לסכום נכבד לצרכי צדקה", אמר לו רבי ישראל יצחק, ור' יוס'ל הפקן נאחז מיד בדבריו. "לאיזה סכום אתה זקוק?" שאל, ונענה: "לשלוש לירות". היה זה סכום נכבד, אולם ר' יוס'ל לא הסס. כסוחר ממלח ערך בנריות את החשוב כי בקצור אצל הרופא יחד עם רכישת התרופות שזדאי יאלץ לרפש, יעלה לו יותר משלוש לירות, ועל-אחר שלף מכיסו את הסכום ומסר לידיו של רבי ישראל יצחק. פניו של הראב"ד אורו למראה הסכום הגדול שקבל בבת-אחת, והוא ברח את ר' יוס'ל בברכת רפואה שלמה מבלי שיוצק לרופא בשר ודם. לא עברה שעה ארבה, וכאשר ר' יוס'ל עלה לנוח מעט בביתו מתלאות היום, חש לפתע כי אגנו נפתחה מאליה וכל המים שחדרו אליה, יצאו בבת-אחת וכאביו פסקו ברגע, ואף שמיעתו חזרה לתקנה בכח הצדקה.

מאורות

הרב הקדוש רבי אברהם גרשון מקיטוב זצ"ל
ליום ההולאה כ"ה באדר-א תקכ"א

מגדולי חכמי ברוד ומלומדי הקלוז המפרסם שבה, ונערץ עלידי חריו גדולי התורה בדורו. הנודע ביהודה כתב עליו "מפלא ומפלא בתורה ובחסידות", ורבי יהונתן אבשיץ כתב עליו שהוא מקבל אלפי. אחותו נשאה לבעל-שם-טוב והיה מגדולי מעריציו לאחר התגלותו, ולמד תורה את רבי צבי בן הבעל-שם-טוב. לאחר מעשה מסים שארע בעיר ברוד, כאשר קנא את קנאת ה' והתירע יחד עם ה'נודע ביהודה" וה'מאיר גתיבים" על מעשה חמור שנעשה בעיר, נענשו במאה מלקות או תשלום של מאה אדמים. הנודע ביהודה שלם את הקנס, המאיר גתיבים לקה ורבי גרשון נמלט. בבואו אל הבעל-שם-טוב אמר לו, כי בשמים נפסקה גדלה לשלשם, הנודע ביהודה יתעלה לרבה של פרג, המאיר גתיבים לאוסטרקא, והוא יהיה נשיא ארץ הקדש. ואמנם, בשנת תק"ו לערך, עלה לארץ הקדש בראשו העולים החסידים, והתנשב בירושלים, בה היתה קהלה קטנה של יוצאי אשכנז. בדרך שבה בעיר אסטנבול, והתארח אצל חכם אחד, שדר בסמוך לאינשי דלא מעלי. כשהמה בפניו על שכניו, אמר לו החכם כי מעולם לא התעסק אלא בתקון נגיני עצמו, ורבי גרשון הפליא את דבריו. למד בישיבת המקבלים בית-אל בראשות הרש"ש הקדוש, ונעשה מחתנם של גדולי הרבנים הספרדיים בארץ הקדש. השתקרו מכתבים רבים שלו לגיסו הבעל-שם-טוב, וכן מכתבו המפרסם שלו אליו, בו הוא מספר לו שבקר בהיכלו של משיח.

יוסיף דעת

בצאל שבנה את המשכן, היה בראוי ברחור משבת יהודה, ואמרו חז"ל בשהיו כ"ג בשעה שנעשה את המשכן ולמדו זאת מהפסוק "איש איש ממלאכתו אשר-המה עושים" ואיש נקרא בן י"ג שנה, וכן נלמד דבר זה מהנאמר בספרי שלמדו מכאן ששלוש של אדם כמותו, ואין שליח נעשה פחות מכן י"ג, ויש שמצאו לזה רמז בראשי התיבות בראוי ברחור שהם בגימטריה י"ג. אך בספר מעשה טוביה מזכיר בשם המדרש שבצאל היה רק בן ח' שנים כשעשה את המשכן. חור אבייביו של בצאל, היה בנה של מרים אחות משה ואהרן, ובעלה היה כלב בן-יפונה. חז"ל אמרו, שהוא גם כלב בן-חצרון המובא בדברי הימים א', ונקרא יפונה מפני שפנה מעצת המרגלים, והאבן עזרא כתב ש"על דרך הפשט, כלב בן-יפונה איננו כלב בן-חצרון בראיות גמורות". אשתו הראשונה של כלב היתה עובדה, שממנה נולדו לו שתי בנות עובדה-אשה ויריעות, ושלושה בנים ישר, שובב ואדרון. לאחר מותה, נשא את אפרת שהיא מרים אחות משה ואהרן, וממנה נולד בנה חור, וחז"ל אמרו שעובדה היא מרים. אשתו השלישית של כלב היתה פתיה בת-פרעה, שעלתה לגורעון בעודה בחייה. מרים היתה בת נ"ה בשעה שנישאה לכלב, והוא היה אז בן ד' שנים בלבד, שכן כלב היה בן ארבעים כשיצא עם המרגלים ומרים היתה אז כבר בת פ"ה, שהיה היתה גדולה ממש בו שנים, והפלא הוא שהמתנה מרים מלהנישאת עד גיל נ"ה, ואז נישאה לכלב שהיה רק בן ז', ומה מובן שמה "עובדה". כלב היה רק בן ח' כשנולד בנו חור, וחור נהרג בשעת מעשה העגל כמובא בדברי חז"ל. מפני שלא רצה לעשות את העגל, והיה אז בן ל"א שנה. בנו אורי היה גם הוא בן ז' בערך כשנולד בנו בצאל, כי בדורות הראשונים היו יולדים בילדותם כפי שאמרו חז"ל, יוצא אפוא שלכלב היה בן ארבעים בזמן המרגלים, כבר היה אז נכד בגיל י"ד, הוא בצאל בן-בנו. מרים הנביאה נפטרה בי' בניסן לפני כניסת ישראל לארץ ישראל, בהיותה בת כ"ח שנה.

כל נדיב לבו יביאך את תרומת ה'

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

דִּים וגו' וְהוֹתֵר - הם שני דברים הפכיים, אם דים אינו הוֹתֵר, ואם הוֹתֵר אינו דִּים, וכאן אין מקום לומר לא זו אף זו, לצד ששניהם סוג אחד ובוֹחֶינָה אחת ואין דָּרֶךְ לעשות סוג אחד שני סוגים, כי יש פנשמע הכחשה. ועוד, לא היה צריך לומר דִּים, אלא והמלאכה היתה הוֹתֵר לכל־המלאכה. ועוד, כל הכתוב מִתֵּר, שהרי אמר למעלה מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה, ופשיטא שלא אמרו כן עד ששערו, ומה צריך עוד לומר והמלאכה וגו'. ואולי שישמיענו הכתוב חבת בני ישראל בעיני המקום, כי לצד שהביאו ישראל יותר משעור הצריך, חש ה' לכבוד כל איש שטרחו והביאו ונכנס כל המונבא בית ה' במלאכת המשכן, וזה שעור הכתוב והמלאכה אשר צוה ה' לעשות במשכן הספיקה להכנס בתוכה כל־המלאכה שעשו בני ישראל, הגם שהוֹתֵר, פרוש שהיה יותר מהצריך, הספיק המקבל לקבל יותר משעורו עלידי נס. או עליזה הדרך והמלאכה שהביאו היתה דִּים לא חסר ולא יותר, הגם שהיתה יותר כפי האמת, והוא אומר והוֹתֵר כי נעשה גם ולא הוֹתֵר:

חֲסִי־לֵב בעשי וגו' - אולי שירמו שבאמצעות עשייתם המלאכה ובספתה, נעשו חֲסִי־לֵב:

וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲסִי־לֵב וגו' - טעם אשר החזיר הכתוב כל הפרטים, ולא הספיק לומר וַיַּעֲשׂוּ כָּאֲשֶׁר צֻוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה, עלי־דרך אומרם ז"ל כפול פְּרִשְׁת אֲלֵעֲזֹר עֲבַד אֲבִרְהִם, כי מתוך שהביאה עליו תבונה שתי פְּעָמִים, וכמו כן גלה הכתוב בענין מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן כי חֲבִיב עָלָיו, וְזֶה נִכְתָּב שְׁתֵּי פְעָמִים:

דברי הימים

בכ"ה באדר ג'ש"ח, ל"ז שנה לאחר גלות יהויכין הוא יכניה בן יהויקים בן יאשיהו, שהיתה בשנת ג'שכ"ז 11 שנה לפני חורבן בית המקדש הראשון, מת בנבוכדנאצר מלך בבל כפי שנאמר בספר ירמיהו, אולם בספר מלכים נאמר שהדבר היה בכ"ז באדר, ומפרש רש"י שם שמת בכ"ה באדר ונקבר בכ"ו בו, ובכ"ז באדר הוציאו בנו אויל מרודך מקברו וגררוהו כדי לבטל את גזירותיו, והתקיימה בו נבואת ישעיה שזאמו: "וְאַתָּה הַשְׁלַכְתָּ מִשְׁבְּרָךְ צִנְצֹר נִתְעַב". לאחר שאויל מרודך עלה על כיסאו, הוציא את יהויכין מכלאו. בנבוכדנאצר מלך מ"ה שנה, ושנות מלכותו יחד עם בנו אויל מרודך ונכדו בלשצאר היו 70 שנה בשכר זה שפסע שלוש פסיעות לכבוד ה'. בספר אלפא ביתא דבן־סירא מובא, שנבוכדנאצר היה מצאצאי שלמה המלך ומלכת שבא, ומובא ברש"י במלכים כתוספת בשם האריז"ל, ויש אומרים שהיה בנו של חירם מלך צור, או בן־בנו של סנחריב.

בכ"ה באדר תק"פ, הגיע הקץ למוסד האינקוויזיציה הארורה בספרד, שהוקמה בשנת רל"ח בידי מלכי ספרד הנוצריים הקתוליים במטרה להעביר לנצרות את כל תושבי מדינת ספרד, ובהם היהודים. בשנת רנ"ב איירע גירוש ספרד המפורסם, בו יצאו מאות אלפי יהודים מספרד במסירות נפש ולא מצאו מנוח לכף רגלם. רבים נותרו במדינה כאנוסים וסבלו מידי האינקוויזיציה שרדפה אותם עד חורמה.

כ"ז אדר הוא יום פורים של תושבי מצרים שניצלו ביום זה בשנת רפ"ד מידי הסולטן סולימאן, ושל תושבי קסטיליה שניצלו מידי הצורר מרטין גונזלו.

כ"ט באדר הוא היום השביעי לשבעת ימי המילואים, ולמחרת היה יום תנוכת המשכן בשנת ב'תמ"ט.

עֲיָרָה קטנה היתה סדיגורא, ונחשבה כפרורה של עיר המחוז טשורנוביץ הנודעת שבאוקראינה, אולם מפרסמת היתה בזכות צדיקי בית רוז'ין שישבו בה, החל מהסבא קדישא רבי ישראל מרוז'ין, שהתיישב בה לאחר פריחתו מרוסיה בה סבל קשות מידי הצאר הרוסי, ובנו האדמו"ר הזקן רבי אברהם יעקב, שהיה מגדולי צדיקי דורו, ומנהיגים של עשרות אלפים מבני ישראל. במקצה של סדיגורא, עמד בית מדרש מפאר שנבנה פארמון מלכים והיה מכונה 'דער הויז' - החצר, וליפיו יצאו מוניטין. לפלא הוא, שבית מדרש בה מפאר ורחב ידים, קם בזכות תרומתו הצנועה של מלמד עני ואביון, שהעניק לרבו רבכל בודד, ובעקבותיו קם הבנין המפאר על תלו, ומעשה שהיה כך היה. ר' מוניש המלמד, היה איש תמים וירא אלקים, שהתפרנס בקשי מהרבצת תורה לכמה ילדים באחד הכפרים הקטנים הסמוכים לסדיגורא. מבאי ביתו של האדמו"ר הזקן מסדיגורא היה ר' מוניש, וכבר אהבתו הגדולה לרבו היה נוטע לשחר את פניו בכל עת־מצא ונוטל עמו את דברי תורתו בצידה לדרך. מכיון שפרנסתו היתה דחוקה, ובקשי הצליח לכלכל את משפחתו הענפה בעזרת שכוו הזעום, לא עלה בידו להעניק לרבו דמי פדיון ביד נדיבה, אלא היה קבץ עליד פרוטה לפרוטה, ואת המעט שעלה בידו לאסף היה מעלה במנחה לרבו מתוך אהבה ונדבה.

הגיעה שנה אחת, והוצאות אי־רספר קפצו על ר' מוניש, עד שנבצר ממנו לחסך אפלו את הפסוקים הקטן שהיה חוסף מדי שנה טרם עלותו לפקד את בית רבו. הצטער ר' מוניש צער רב, ומכיון שלא העלה על־לבו לבוא לסדיגורא בידים ריקות, התאמץ מעל יכלותו עד שעלה בידו להשיג רק רבל אחד, שהיה אז מטבע בעל ערך מעט. בוש היה תחלה לחלות את פני רבו בשמנחה כח דלה בידו, אולם עגנועיו העזים עלו על גדותיהם, והוא יצא לדרך, כשהוא מכמת את רגליו בדרך הארצה העולה לסדיגורא. שעות ארכות של נדודים ותלאות עברו על ר' מוניש, עד שראה כבר מרחוק את גגותיה של העירה האהובה ולבו התמלא ברגשות גיל ושמחה. מיד עם הכנסו אל העירה, פנה להטהר במקוה טהרה, ומיד לאחר מכן עלה אל ביתו נאנה קדש של הצדיק, ובקש רשות מהגבאי להכנס אל הקדש פנימה. בלב פועם עמד ר' מוניש והמתין למוצא פיו של הגבאי, אלא שהלה לא חש את התרגשותו של החסיד הפשוט שלפניו ולא עמד על גדל הפסופים שהלה חש לרבו, ולכן דחהו מלפניו. "אם אין כאן ענין של פקוח נפש" אמר הגבאי בלא־חריד, "אין סבה שתכנס באמצע ימות השבוע שלא פסדר. המתן אפוא עד יום ששי, באשר אורחים נוספים יבואו לשבות אצל הרבי, וגם אתה תוכל להכנס לקבל שלום". פניו של ר' מוניש התפרצו לשמע סרובו של הגבאי, והוא החל להתחנן על־נפשו: "איני יכול להמתין עד יום ששי, שכן מלמד תינוקות אני ונחפז אני לשוב לדרך. מבקש אני בכל־לשון של־בקשה להכנס ולחזות בזיו פניו של הרבי, ולא־חרי־מכן אשובה לי לדרך". תחנוניו של ר' מוניש לא הועילו והגבאי סרב להכניסו, ויהי־מה. כשראה ר' מוניש את עקשנותו של הגבאי, הודיע לו כי אף הוא ימשיך לעמד על שלו ולא יעזב את המקום עד שמבקשו יתמלא. ר' מוניש אמר ועשה, התישב על המדרגות שלפני ביתו של הרבי, ולא זו משם כמלא הנימה. בשעברו עליו כך שעות ארכות והדבר נודע לרבי, התפעל מאד מדבקותו של המלמד והורה להכניסו אליו. בלב פועם ובעיניים דומעות עמד ר' מוניש התמים בפני הרבי, וביד רועדת הגיש את פתקתו עם הרבל הבודד, כשהוא מוסיף לומר בקול נשבר: "רבי, במשך שנה שלמה למדתי תינוקות של־בית־דבן, והצלחתי לחסך רק רבל אחד".

בהתפעמות ובהתרגשות, נטל האדמו"ר הזקן את הרבל הבודד בידו, והביט בחבה בחסיד שעמד לפניו, כשהוא חש את לבו הטהור ואת אהבתו הגדולה כלפיו. במשך זמן נכר, החזיק הרבי את הרבל הבודד בידו כשהוא שקוע בשרעפיו ועיניו עצומות, ולאחר מכן אמר לר' מוניש: "דע כך, שנתניתך זו אשר נתנה בנדבת לב, חשובה מאד ומקבלת לפני הקב"ה. משיב אני לך את המטבע הלזה ועשה בו פטוב בעיניך, ומבטח אתה כי הוא יביא לך ולכל הנשוא אותו שפע ברכה והצלחה". כשיצא ר' מוניש מחדר הרבי, התפשטה חיש־מהר השמועה, כי בידו של המלמד העני מטבע יקר־ערך, שקל המחזיק אותו מבטח בשפע פרנסה, ועדי־מהרה סובכו אותו גדולי הנגידים שבקשו לרכוש ממנו את המטבע המיחס. החלו העשירים להתחרות זה בזה, ותוך זמן קצר נמכר המטבע בסקום עצום של עשרות אלפים רבלי־סף. ר' מוניש זכה לראות אפוא תוך זמן קצר, כיצד מתממשות ברכתו של הרבי, ועלי־אתר בקש מהגבאי להכנס שוב אל הרבי. בידו היו אֶלֶף רבלי־סף, ובפנים צוהלות אמר: "רבי, הנה מנחתי אשר הבאתי כאות תודה על הברכה שהענקת לי והיא עשתה מיד פרות. הרווחתי עשרת אלפים רבלי־סף ממכירת המטבע שהתפרכה מהרבי, ואֶלֶף הרבליים הללו הם דמי המעשר של הרווח". הביט הרבי בסקום הגדול ואמר לר' מוניש: "זה זמן נכר שמהרהר אני אודות הקמת בית מדרש גדול ומפאר בעירה, שהיה מקום מוכן לתורה ותפלה, ומבקש אני ליסד את הבית הזה בעזרת פדיונך שהבאת מתוך נדיבות־לב זכה ותמימה, ובטוח אני שבזכות כסף הטהור יתפך המקום לבית גדול לה' ולבית מקדש מעט". זכה ר' מוניש המלמד, שבזכות הרבל הבודד שהעניק לרבו מתוך נדיבות־לב, הוקם בית המדרש המפאר בסדיגורא, שעמד על־תלו במשך שנים ארכות ובתליו היו ספוגים בתורה וחסידות ויראת שמים.

משבח

מטעם

וכל-איש אשר-נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ויש ועצים ועורות אילם מארמים וערת תחשים הביאו (לה, כב)

בתבת ועצים יש טעם אתנחתא, מפני שכל האמור עד מה עד ועצים לא היו צריכים להעשות לשם, וכל אחד יכול היה להביא חמרים אלו מביתו, אולם עורות אילים ותחשים היה צריך לעבדם לשם המשכן ולא היה יכול להביאם מביתו, והתבות וכל-איש אשר-נמצא אתו מוסבות רק על הראשונים עד תבת ועצים המפסקת.

(רא"מ חורבין)

טעם נוסף יש למה עורות אילים מאדמים ועורות תחשים מפסקים מהחמרים הקודמים, כאשר בתבת ועצים יש טעם אתנחתא, מפני ששני מינים אלו לא היו מצויים, שהרי את עורות האילים לא היו צובעים באדם אלא כמובא בירושלמי שהיו מכים את האילים בעורם בחייהם במקל ומתהם שהיו נצטרך נעשה העור בצבע אדם, וגם התחשים נדמנו למשה רק לפי שעה ולא היו מצויים.

(רא"מ חורבין)

רש"י מפרש על פסוק זה, וכל איש אשר נמצא אתו, תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים - כלם הביאו, והתחבטו המפרשים בבנותו, אלא שבנותו לומר, שתבת הביאו שבסוף הפסוק מתבטא על-כף-הפסוק, הפס שתבת ועצים מטעמת באתנחתא, הרי שהטעמא של תחשים הוא המפסיק העקרי בפסוק זה.

(לא תשרי)

מדגש

בצאלל בראורי ברחור, היה אמן במלאכתו לבגית המשכן. האמן בשורק, והאמן בקמץ קטן שנהגה בחולם, שניהם אנשים צעירי מלאכה מחכים שעושים מלאכת מחשבת, ואין הבדל בין שתי הצורות בלשון הקדש. התבטא נזקת פעם אחת בתנ"ך בשיר השירים: "כמו הכלים מעשה ידי אמן, האלף בקמץ קטן והמ"ם שאחריה דגושה בדגש חזק בדיו אחרי תנועה קטנה, ויש שנקדו אמן ונהגו דומה. בלשון חכמים שגור יותר לומר אמן ואמנות במשמעות שונה, אולם כיום מבדילים בין אמן שהוא בעל מלאכה וממחה במלאכתו, לבין אמן שהוא יוצר בעל-שם כמו ציר, פסל וסופר, אך אין שחר להניח המטעה אמן בקמץ רחב. בפסוקים שאומרים לפני ברכות השחר נאמר תורה תהא אמנותי מלשון אמנות שבה אעסק, ויש הגורסים אמנותי, שהתורה תהיה האמונה שלי.

ממלח

רבי עמרם בלום מאופלו היה פסח גדול ובעל לשון למודים. בפרשת ויקהל, הקריא פעם את ראש הפרשה שנאמר בו ויקהל משה את-כל-עדת בני ישראל, ואת ההמשך ויצאו כל-עדת בני-ישראל מלפני משה, ואמר בצחות לשונו: "מדוע נקחלו כל בני ישראל ולבסוף יצאו? אלא שבאמצע נאמר קחו מאתכם תרומה לה, כל ידיד לבו יביאה את תרומתו". בתחלה חשבו כלם, כי מוזמנים הם לאספה גדולה שבה יהיו דבורים בלבד ללא מעשים, אולם כאשר רק שמעו שאמר משה קחו מאתכם תרומה, אזי מיד ויצאו כל-עדת בני-ישראל מלפני משה...

בפרשת ויקהל מובא על הנשיאים שהביאו את אבני השפה והמלוואים לאפוד ולחשן, הפשם והשמן, ואמרו חז"ל שנקשרה יו"ד משמם שנאמר והנשאים הביאו, מפני שהתעצלו להתנדב הראשונים, ותקנו זאת בחגגת המשכן כשהביאו את העגלות, ללמדנו על חשיבות מדת היריונות.

ה"מקור ברוך" מויד'ניץ ספר פעם, כי בששעה שנה אחת בעיר המרפא קרלסבד בסמוך לדיירתו של ה"אמרי אמת" מגור, שלח לו הרבי מגור להודיע, כי למחרת בשעה שבע עומד הוא לנסע למקוה, ואם ירצה יוכל להצטרף אליו. רבי ברוך הגיע דקה אחת אחרי השעה שבע, וה"אמרי אמת" תמה בפניו: "הלא קבענו כי נצא בשעה שבע". והמשיך רבי ברוך לספר, כי בשעה שנכנס למקוה וחלץ רק נעל אחת, כבר היה הרבי מגור בתוך המים בזכות זריזותו המפלאה.

רבי שמאי גינבורג בעל 'אמרי שמאי', היה מציץ במדת היריונות ונצול הזמן. שגור היה על-פיו לומר, כי לא לחנם תקנו חז"ל לברך "מקדש ישראל והזמנים", כדי להורות לנו את החשיבות הגדולה של הדייק בזמנים, ואמר שאת מדת היריונות קנה מרבו ה"אמרי אמת" מגור. הלך פעם רבי שמאי לבית המדרש, ופלוני שנכנס בעקבותיו הגיע באחרון כשהוא מתנשם ומתנשף, והשתומם לראות את רבי שמאי כבר שרוי באמצע התפלה. לאחר מכן, כשהגיע הלה את תמיהתו בפני רבי שמאי פיצד הגיע לפניו. קבל מוסר ודרך לחיים: "העולם מתחלק לשני סוגי אנשים. הרגועים והשלוים שמגיעים תמיד בזמן הנקוב, והלחוצים שתמיד מאחרים. הדייקנים, עותותיהם בידיהם ומבצעים כל דבר ביעילות, בזריזות ובדיקנות. אך אלו הנמנים על הלחוצים, תמיד הם אצים ורצים חסרי נשימה, תמיד נמצאים בלחץ של זמן, אך לבסוף תמיד מאחרים."

אבדת הזמן היתה בעיניו של רבי דוד מסוכטשוב בן ה"שם משמואל", באבדה שאין להשיבה. בכל עת מצא דבר בפני חסידיו על מדת היריונות, והיה מקצר בדבריו כדי שלא לאבד זמן יקר. גם כשהיה נוסע לעירו נפש לצדך בריאותו והיה יוצא לטייל בין העצים, היה משוחח עם מלכיו בלמוד, ומעולם לא ראוהו הולך בטל. לא פעם התבטא בפני הבאים במחצתו: "זמן הוא מועד, שכן הרמב"ם קרא לסדר ההלכות של שבת ויום-טוב בשם 'זמנים', יוצא אפוא שאם האדם מיקר את זמנו ומשתדל שלא להעביר את הזמן בבטלה, הריהו ליום חג ויום-טוב בעבורו..."

אצל רבי מרדכי צוקרמן משרידי תלמידיו של ה"חפץ חיים", התאחדו המתינות שבמחשבה יחד עם היריונות שבמעשה. רגיל היה לומר: "רבים חושבים, שהיריון הוא מי שיוצא לתחנת הרפכת כמה דקות לפני זמן יציאתה מהרציה, והוא מגיע ברגע האחרון לפני יציאת הרפכת. אך לאמתו של דבר, זו אינה זריזות אלא פזיזות, היריון יוצא חצי שעה לפני הזמן ומגיע בניחותא אל הרפכת". רגיל היה להזכיר את דברי רבי ישראל סלנטר, שיש שני כחות מגנדים באדם. מחד יש בו תשוקה להוציא את חפצו במהרה, ומאידך את הפעולה עצמה צריך לעשות במתינות, אך "האדם הנלכב המשרקף על עצמו, יבין בכלל איך לתוך ביניהם בלי דור מגבל", ורבי מרדכי לא היה רק נאה דורש אלא גם נאה מקים. העיד עליו שכנו, כי ראו אצלו את שני ההפכים, כאשר כל דבר מצוה, כגון לברך ברכה על מזונו, עשה במתינות ובכוונה. אולם בעשית חסד עם הזולת, היתה בו זריזות מפלאה כעלם צעיר, ומעולם לא דחה שום דבר והיה עושה אותו מיד.

מיוחד היה רבי ברוציון אבא-שאול במדת היריונות, והיה מנצל כל רגע פנוי לתורה. אף את תלמידיו היה מחנך לקנות את מדת היריונות, והיה מראה להם פיצד הם מכילים את זמנם היקר על דברים פעושים, כגון מריחת גבינה על פרוסת הלחם, שאין לעשותה באריכות מפני יקר הזמן. פעם בא אליו אחד מתלמידיו כדי להתייעץ עמו לגבי הנחת תפלין של רש"י ורבונו תם, אם להניחם בזו אחר זו או ביחד כמנהג המקבלים. בעת שיחתו עמו, פרך התלמיד את רצועות התפלין לאחר חליצתו, אך רבי ברוציון בקש ממנו את התפלין והראה לו פיצד הוא פורכן במהירות מפלאה, ובקש להראות לו בכך את חשיבות הזמן ומדת היריונות. וכך כותב בעצמו בספרו אור לציון חכמה ומוסר: "וגם על-ידי היריונות בתורה ומצוות, אפשר לנצל הרבה. זאת אומרת, כל דבר לעשותו תכף, ואז הזמן הוא ארוך פי כמה. מי שחי שמונים שנה ומנצלו היטב, זה כמו שמונה מאות שנה אצל אחר שלא מנצלו כראוי."

רבי יעקב ישראל קניבסקי בעל "קהלות יעקב" היה מיוחד בזריזותו, ובפרט לדבר מצוה. פעם בא אליו אדם אחד כדי לשאל על רצועות התפלין, אם נקדה לבנה בשעור כזה פוסלת את התפלין או לא. רגע כמימרא, והוא קם ממקומו וצבע את הרצועה. פעם בא אליו בכור בערב פסח וספר לו שלא שמע סיום ובא לשאל אם מתר לו לאכל. אמר לו הרב: "מן לי לעין בדברך". לאחר כשעה, שב האיש לביתו, והרב אמר לו: "יש לי סיום בשבילך", כי באותה שעה הספיק ללמד בשבילו את מסכת תמיד, והגם שהיה מסתפק אם אפשר לעשות סיום עליה, הקל במקרה זה.

"והמלאכה היתה דים לכל-המלאכה לעשות אתה והותר" - זו היא מדתם הטובה של ישראל, שהם נדבכים וגומלי חסדים, והיא אחת

משלש המדות שכל איש ישראל צריך להצטנן בה, שנאמר 'בייבן וברך גבר', גבר = גומלי חסדים, בישנים, רחמינים, (רבי אליעזר פלעקל מפראג)